

До джерел, або Дещо з феноменології бібліотеки

ОЛЬГА МАКСИМЧУК

16 ЖОВТНЯ 2019

Бібліотека, з перших кроків, – це запах, виразний запах огрому книжок, зібраного на відносно невеликій площі. Кажуть, кожне сховище тут має особливий дух, що огортає з ніг до голови, щойно туди заходиш. Бібліотека – це світло, що заповнює зали, оприявнюючи нескінченне число порошинок, цих одвічних супутників книжкових шаф.

Фото: Matteo Maretto

Бібліотечний пил зовсім не схожий на домашній. Замість звичного сірого й пухкого полиці, столи, комп'ютери доволі швидко вкриваються пилом темним і марким, тому вологе прибирання – необхідний атрибут робочого дня в бібліотеці. Поступово працівники просто перестають зауважувати пилюку й навіть рідко коли чхають, дістаючи черговий давній фоліант, хоча посірілі після гортання сторінок пальці таки змушують укотре бігти до вбиральні, щоб добре вимити руки запашним рідким милом. Мило багато хто зі співробітників приносить власне, не задовольняючись громадським, а для прання ганчірочок у санітарні дні використовує старе-добре господарське, знайоме з дитинства різким запахом і коричневим кольором великих паралелепіпедів-брусків. Усім милам мило, урочисто запевняє колега, вважаючи, що саме воно найкраще дезінфікує й відпирає від бруду. Для захисту одягу працівники отримують сині чи білі халати, однак носять їх не всі й не завжди, а залежно від відділу та виду роботи. А також від пори року: наприклад, улітку, за спекотної погоди, страшенно не хочеться вдягати ще й халат із цупкої тканини.

Бібліотека не має сучасної системи клімат-контролю, тому можливості впливати на комфортний для книжок і людей температурно-вологісний режим у її приміщеннях обмежені відчиненими-зачиненими вікнами, опаленням узимку й уже згаданим вологим прибиранням. Утім, працівники мусять постійно відстежувати необхідні показники в Цельсіях і відсотках, які отримують здебільшого зі скляних термометрів і гігрометрів – електронні вимірювальні прилади у цих стінах рідкість. Працюючи з механічними гігрометрами, доводиться спершу наповнювати спеціальну скляну ємність дистильованою водою, а вже потім визначати відсоток вологості за допомогою спеціальної таблиці. Цю процедуру дехто з колег вважає занадто скомплікованою для гуманітарного розуму, хоча насправді вона не складна, а радше марудна.

Спостереження й коригування мікроклімату всередині бібліотеки необхідне, звісно, для кращого збереження книжок, багато з яких побачило світ уже не одну сотню років тому. І якщо від шашелю, що точив дерев'яні книжкові оправи, а відтак і самі сторінки, лишилися хіба що дрібні дірочки й порошок, то на темні плями грибку можна натрапити й сьогодні. Для боротьби з ним у бібліотеці є спеціальна служба мікологів, яка за потреби чаклує хімікатами над пошкодженими сторінками. Деякі читачі панічно бояться грибка, знаходячи його сліди навіть там, де їх бути не може, а дехто, навпаки, слинить пальці, якими гортає книжку, – що, до слова, суворо забороняють правила користування фондами (та й норми гігієни також). Одного разу, щоб відучити не занадто охайного читача від поганої звички, працівниця з серйозним обличчям попередила його, що в давнину книжки обробляли отрутою, і ця вигадка, як не дивно, принесла результат – читач надалі поведився зразково. Утім, її слова можуть виявитися й не аж такими фантастичними: нещодавно новини розповідали, що в Данії знайдено книжки, оправи яких щедро приправлені миш'яком.

На деяких стародруках можна побачити печатку з літерами «Дез»: це означає, що колись їх було піддано спеціальній дезінфекції. Воно й не дивно, адже до створення будівель, призначених саме для бібліотечних фондів, книжки часто зберігалися в неналежних умовах, які, до речі, не лише шкодили друкованим артефактам, а й були небезпечні для здоров'я тих, хто з ними працював. Досі збереглися записи кінця 1920-х – початку 1930-х років, які свідчать, що в холодну пору року температура всередині книгозбірні могла опускатися до 7-8 градусів і навіть нижче. Це ускладнювало, а то й унеможливлювало роботу працівників, залучених як до звичайних бібліотечарських справ на кшталт облаштування фондів, так і до наукової діяльності, приміром, написання статей чи влаштування виставок. Згадка про надзвичайно складні обставини бібліотечних патріархів насажує на спартанське терпіння теперішніх працівників, чиї робочі умови, хай їх і не завжди можна назвати оптимальними, значно кращі, ніж у героїчних попередників.

Флер архаїки й романтики діє на людину, що любить помріяти, як сильний подразник. Заповнені книжками довгі ряди полиць нагадують про уявні світи чи то Борхеса, чи то Еко.

Низька температура й необхідність дряпатися до горішніх полиць стелажів і шаф дерев'яними драбинами (привіт, занози!) призвели до того, що джинси вважаються чи не найзручнішим елементом одягу для бібліотекаря. Однак наперекір обставинам, попри погоду й каскадерські вправи з драбинами, жіноча частина колективу все-таки нерідко дефілює коридорами в сукнях і спідницях. Є в цьому своєрідний спортивний інтерес, як і в тім, щоб замість зручних кросівок взувати на роботу туфлі на підборах. Можливо, хтось прагне так відповідати урочистому антуражу бібліотеки, зведеної майже сто років тому. Широкі сходи, антикварні меблі, старовинні портрети й скульптури спонукають підтримувати реноме закладу бодай і власним виглядом.

Флер архаїки й романтики діє на людину, що любить помріяти, як сильний подразник. Заповнені книжками довгі ряди полиць нагадують про уявні світи чи то Борхеса, чи то Еко. Цікавість підігривають розповіді про несподівані знахідки, які траплялись у цих стінах. Запроторена поміж шафами картина початку ХХ століття, на якій зображено першодрукаря Гутенберга. Знайдені заклеєними в оправу стародруку аркуші тоді не відомого книгознавцям видання середини XV століття. Ці й подібні історії надають розміреній, одноманітній роботі з

бібліотечними фондами детективного відтінку. Звісно, перегодом сподівання молодих працівників і собі віднайти щось епохальне таки згасає, але приємне відчуття незвіданого, що виникає перед розгортанням іще однієї, «нової» старої книжки, усе-таки лишається. Захват починають викликати навіть малюнки колишніх читачів, які кілька століть тому знічев'я прикрашали порожні місця на сторінках книжок квітами, візерунками, чиймись анфасами та профілями. Зображення ніби оживлюють цих давно спочилих безіменних малювальників і доводять, що ті значно ближчі до нас, ніж зараз здається.

Не дивно, що інколи своєрідна аура книгозбірні налаштовує її працівників – чи й деяких вразливих відвідувачів – на дещо містичний лад. Ні, історій про бібліотечних привидів виявити не вдалося, хоча попервах може бентежити потріскування меблів і підлоги або шум непевної ґенези, який потім виявляється звуком від пересування стільців чи драбин у сховищі на поверх вище. Загадкою довго лишалися хіба таємничі спалахи в читальній залі – так, ніби хтось з-за вікна фотографує кімнату, хоча жодного фотографа на газоні виявити не вдалося. Згодом вони були ідентифіковані як іскри від ріжків тролейбуса, що проходить повз самісіньку бібліотеку, завертаючи з сусідньої вулиці. Вряди-годи, мабуть, бажання полякати працівників виникає в охоронців, змушених нести добову вахту й ночувати в зачиненій будівлі. Бо як інакше пояснити їхні скарги на те, що в одній із кімнат цілу ніч горіло світло – і це попри вимкнений щиток, який унеможлиблює подання електрики?

Утім, поступово всі неясні трапунки та явища, з якими стикаєшся у бібліотеці (та й у будь-якій старій будівлі), отримують цілком раціональне пояснення. Та це не заважає навіть зовсім не схильним до забобонів людям щиро визнавати, що така сконденсована у просторі книжна премудрість не може не створювати довкола себе особливої атмосфери, яку відчуває більшість із тих, хто переступає поріг бібліотеки. Імовірно, тому їм і кортить до неї повертатися.